

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1867—1870.) I—XII. 6 kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 3 kor. 60 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4 kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6 kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7 kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6 kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6 kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6 kor.

Kilenczedik kötet I. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. *Wertheimer Eddtől.* 1 kor. — II. A Limes Dacicus első része. *Torma Károlytól.* 1 kor. 80 fill. — III. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — IV. A kalendáriumokról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — V. Az aquincumi amphitheatrum északi fele. *Torma Károlytól.* 2 kor. — VI. A zámi és ohati apátságok. *Balássy Ferencztől.* 60 fill. — VII. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — VIII. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Myskovszky Victoról.* 80 fill. — IX. Marsigli élete és munkái. *Beliczay Jónástól.* 1 kor. 20 fill. — X. Az európai vasuti ügy fejleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. — XI. A paraszt vármegye. *Gyárfás Istvántól.* 60 fill. — XII. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth Bélától.* 40 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1608-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. — III. Forgách Ádám és Báthory Sónia ékszereinek történetéből. *Majláth Bélától.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászkúnok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet és népdalokban. *Kozma Ferencztől.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékítési kísérlete Inácheon 1607-ben. *Majláth Bélától.* 40 fill. — VIII. A Petrarka Codex kün nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Franciaország magartartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királlyal történt találkozásával szemben. *Wertheimer Eddtől.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képiro művei. Irta *Vaisz Ignác.* 20 fill. — II. Az 1681-ki soproni országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. — III. A magyar alkotmány felfüggesztése 1678-ban. Dr. *Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1688-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári siramléke és alapítványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állítólagos római mediterrán-út Pannoniában. Dr. *Ortvay Tivadartól.* 1 kor. — VIII. A keszthei-dobogó sirmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkanzellár iratai Magyarország kormányzásáról. *Marczali Henrikől.* 80 fill. — X. Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1 kor. 20 fill.

EGY

ALAJBÉG TELEPÍTÉSEI.

ADATOK

AZ ALFÖLD XVII. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ.

BOROVSKY SAMU

L. TÁGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. június 10-én tartott ülésén).

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1901.

Az eddig ismert egykori küttök, levelek és tudósítások nem jegyezték föl annak a borzasztó pusztulásnak az emlékét, mely a tiszántúli vidéket, de különösen a Körös-Maros közét az 1596-ik év tavaszán érte. A sok nagyfontosságú s egymást hirtelen felváltó esemény, mely ehhez az évhez fűződött, elfeledtette vagy legalább háttérbe szorította azt a siralmas tatárjárást, mely a virágzó városok és községek egész sorának egy csapásra véget vetett. Egyedül Baronyai Deesi János tartotta följegyzésre méltónak e szomorú hadjárat emlékét, midőn a »nagy szemöldökű« Szolimán temesvári basa Lippát ostrom alá fogni szándékozván, a Győr mellett áttelelt tatár hadaknak parancsot küldött, hogy segítségére siessenek. »A tatárok — úgymond e történetíró, — hogy jövetelükkel úgy az erdélyi fejedelmet, mint a magyarországi parancsnokokat megrémítsék, a Körös és Maros által határolt vidéket (melyet görögül Mesopotamiának, latinul a Körös-Maros közének — Interamnia — nevezhetnénk) a béke örve alatt váratlanul elpusztították s a török hódoltság alatt itten élő lakosságot részint legyilkolták, részint rabságra hurczolták, magá: az egész vidéket pedig, főhelyével, Békéssel s a többi városokkal együtt, kegyetlen módon kifosztották. Azután a véres zsákmánnyal a temesvári basához csatlakoztak s a törökekkel együtt Lippát megszállották.«¹⁾

¹⁾ Baronyai Deesi János: *Magyar történelme 1592—98.* 252. l. A fennmaradt levelek közt egyetlen-egy helyen találok e pusztító hadjárat följegyzését. 1596. május 9-én Báthory Zsigmond Gyula-Fejérvárt kelt levelében Pálffy Miklóstól a török ellen segélyt kér. E levelében írja, hogy már előbb tudatta Pálffyval, hogy a törökök és tatárok Temesvár mellett gyülekeztek s ennél fogva sürgette, hogy a királytól ígért hadisegély mihamarább leküldessék. *Mintán a törökök és tatárok most*

A tatárok munkája, kik nem kegyelmeztek semmiféle előlénynak, igen alapos lehetett. Békés városát, melyet Baronyai Deesi János a vidék metropolisának mond, úgy elpusztították, hogy még 1609 tavaszán, tehát tizenhárom év múlva is lakosok nélküli pusztá volt; ugyanis ez évi május havában a romokban heverő s még nem lakott várost Báthori Gábor erdélyi fejedelem Teleki Mihálynak és Nádudvari Jánosnak adományozta.¹⁾ Ezeknek jutott azután a feladat, hogy a várost új lakosokkal megtelepítsék. Makó város lakosainak 1615. ápr. 12-ikén a pozsonyi kir. kamarához intézett nyilatkozata szerint ez a város hét esztendeig állott pusztán²⁾ és csak azután kezdett egy kissé népesedni, midőn 1608. május 3-án Báthori Gábor fejedelem kiváltságlevelét adott a lakosoknak, melyben elrendelte, hogy mások büneiért és kihágásaiért a makai polgárokat, lakosokat és vendégnépeket személyökben és javaikban háborgatni, károsítani és bebörtönözni nem szabad.³⁾ Hasonló sorsra kellett jutnia Hód-Mező-Vásárhelynek is, melynek történetére a XVII-ik század első tizedében semmi adatunk nincs; jele, hogy akkor ez a város is romokban hevert. Csak így történhetett, hogy Bedegi Nyári Pál váradi kapitány, ki 1607 végén halt meg, s kinek özv. Telegdi Pálné Várdai Katalin volt a felesége, e pusztá városra mint uratlan területre rátette a kezét s azt a maga birtokául foglalta le. A Nyári Pál özvegye azután leányai: Telegdi Anna s Nyári Katalin és Krisztina nevében is 1608. július 23-ikán a leleszi convent előtt *aradvármegyei Mező-Vásárhely városában* levő részét, minthogy távol esett s ennél fogva kellőképen gondot nem viselhetett reá, 3000 magyar forint ráfizetése mellett elcsérelte Lugasi Jánossal, a lippai őrség kapitányával, ennek a részint szaboles-, részint szatmárvármegyei Nagy-Mada városában levő részeiért s nemesi udvarházáért, úgyszintén Bereg

Lippa vidékét rabolják és pusztítják s Lippát erősen ostromolják és lödözik, ismételve kéri Pálffytól az ígért hadisegélyt stb. Jedlicska Pál: *Adatok Erdődi Br. Pálffy Mihály életjárja és korához.* Eger, 1897. 602. lap.

¹⁾ Karácsonyi: *Békés vármegye története* II. 34.

²⁾ *Kamarai levelezések az országos levéltárban.*

³⁾ *Gyulafejevári Liber Regius* V. 18.

vármegyében Ugornya és Szatmár vármegyében Rohod falvakban bírt részeiért.¹⁾

Ha tehát ezek a nagyobb központok nem bírták ki a kegyetlen sorscsapást, mennyivel kevésbé daczolhattak a vad hordákkal azok a kis, tíz-husz házaeskából álló falvak, melyeken a tatár sereg mint dúló fergeteg száguldott át. Valóban Békés vármegyének a Körösöktől délre s Csanád vármegyének a Marostól északra eső helységei történetében az 1596. évhez mindenütt csak e szót kell iktatnunk: »elpusztult«, hogy ez év legfontosabb eseményét regisztráljuk.

A Körös-Maros köze ekkor már tiszta merő hódoltság volt, melyen a körül fekvő várak török parancsnokai osztozkodtak. A régi Csanád vármegye területét a csanádi szandsákbégek adóztatták volna, ha ugyan a pusztaságon kívül egyebet is találtak volna rajta. Az elpusztult községek határain, melyek közelükbe estek, az újra összverődött vásárhelyiek és makaiak legeltették marháikat s könnyen megalkudtak egy-egy ősi jogokra hivatkozó birtokkövetelővel, ha rájuk üzent, hogy a haszonélvezetért fizessenek neki bizonyos összegben megszabott évi adót.

1640-ben a csanádi török helyőrség parancsnoka, Ali alajbég lett, ki egyúttal a Becsén és Becskeroken állomásozó iszpájáknak is előttök járó záim urok volt. Az iszpáják vagyis szpálik hűbéres lovasok voltak s ezeknek legelőkelőbb osztályát nevezték záimnak, azt t. i., mely 20,000 akese évi jövedelemnél nagyobb hűbért élvezett.

Minthogy az egész csanádi szandsák az ő hűbére volt, melynek fejében a török kinestárba évenként meghatározott mennyiségű adót kellett beszolgáltatnia, a jó alajbég erszényét közelről érdekelte az, hogy a szandsákság területén lakosokkal bíró helységeek vannak-e, vagy pedig néptelen puszták? Természetesen ettől függött, hogy mennyi adó folyik be, s esetleg nem kell-e a bizonyára drága hűbére rá fizetni? Elhatározta ennél fogva, hogy mindent el fog követni a maga, adófizetőkben igen-igen szükön lévő, hűbéres területének jobbágyokkal való betelepítésére nézve.

¹⁾ *Leleszi convent levélt.* Protoc. 59. k. 69-72.

I. Rákóczi György fejedelem ideje különben is alkalmasnak látszott arra, hogy a törökök a maguk területét terjeszték és erősítsék. Haszán Nuszuhaszade budai vezért már 1636 őszén egyik híve arra serkentette, hogy a boros-jenei szandsákságot foglalja el. »E várnak megvételével a gyulai, lippai, temesvári és csanádi szandsákságoknak falvai, városai hamarabb megépülnek s egy-két esztendő alatt beléjük mennyi jobbágy jövend!«¹⁾

A telepítés kérdése abban az időben nem volt olyan könnyű feladat, mint hinni lehetne. Messze földön csak itt-ott lézengett egy-két jobbágy s azok is, kik már valamely védett zugban fészket verhettek, nem egykönnyen hagyták oda keservesen fölépített viskóikat. A felvidék népe egy cseppet sem vágyott a hódoltság területére; ha még olyan csaláttal csábították is. Az alföldi magyar jobbágyok meg a városokban vonták meg magukat s e városok lakossága éppen e körülmény-nél fogva, a régi korhoz képest, aránytalanul megnövekedett a XVII. században. Még leginkább a szerb pásztorok kínálkoztak telepítési célokra; ezek pusztáról-pusztára barangoltak s az időjárás viszontagságai ellenében asszonyostul-gyermekestül elhagyott épületek és romok dűledező falai közt vonván meg magukat, kitartóan legeltették nyájaikat. Az alajbég is, más jobbágyok hiányában, ezekkel tett kísérletet s már 1640 őszén az öreg Rákóczi György fejedelem intette fiát, hogy »legyen vigyázásban igen-igen jóban«, mert azt a hírt vette, hogy a csanádmegyei Kasza-Perek építéséhez hozzáfogtak a törökök, »kivel szabadok, mert övék az föld is, az kötelesség is öszönözi, impediálni nem lehet.«²⁾

Ekkor már az alajbég tisztában volt vele, hogy Kasza-Pereken kívül a Marostól északra eső Csókás, Füged, Palota, Tüvisköz, Demeng, Apátfalva és Mezöhegyes pusztákat is betelepíti. Kitűnik ez Királyhegyes faluja jobbágyainak érdekében a pozsonyi kir. kamarához 1641. nov. 2-án intézett magyar nyelvű leveléből, mely egész terjedelmében így hangzik:

»Én az hatalmas győzhetetlen császár házában, Csenád várában gondyviselő helytartó Ali alajbég tisztösségös barátság-

¹⁾ *Török-magyarok tört. Emlékek* IV. 450.

²⁾ *A két Rákóczi család levelezése* 90.

got, szolgálatomat ajánlva Nagyságtoknak mint ismeretlen úr barátimnak, jó szöröncsés egységöt kívánván az szent istentül. — Ez mostani írássommal kölléték Nagyságtokat megtalálnom mint böcsületes úr barátimat, mivel ez Csenád vármegyében valamely jószágom közül, úgymint az szegény Királyhöggyöse nevü jobbágyim az minémü nagy nyomorúságban vannak, csak az bujáki vitézök is négy úttal az miképpen megvonták őket, szegényöknek semmi jószáguk nem maradván most, a mint az mely nem régön esött szegényökön; úgymint tizenhárom lovasok falujukat fölvervén, marháikat elvötték, nagy somma pénzön megsarczolván, sarczoltatván őket, úgymint hétszázhuszonhat talléron, az melyért az kinek csak egy marhája volt is, el köllött adni az sommának lefizetéséért, az mely szenvedhetetlen sok kárvallásuk miatt pusztulásra kell menniök. Annakokáért akarám Palatinus uramat ó nagyságát is tudósítani, hogy ó nagysága is ne szánná, hanem Nagyságtok által az kamaráját is keresse föl Nagyságtok, hogy hova köllések szegényöknek fejüket fogniuk, mert vannak, az kik idétlenül rajtuk kapdosnak, de semmi oltalommal nem lehetnek szegényöknek. Ezönkívül is vannak több pusztá telekim is, úgymint Csókás, Füged, Palota, Tüsköz, Dömengh, Apadfalva Csinád előtt, Mezöhegyöse, ezek mind Csenád vármöggyéhez tartozandó jószágok. Annakokáért kéröm Nagyságtokat szeretettel, keresse valóságos útat, az ki oltalommal lebossön, örökösül kezéhez venné és mögoltalmazná arról az részről, mert az én részemről mög akarnám telepíteni és oltalmazni szegényöket. — Tartsa isten Nagyságtokat kedves jó egységben sok jó esztendőökig. — Köllt Csenád várában Mindszent havának második napján, 1641.«¹⁾

Ugyancsak néhány nappal később, november 20-án Chinádon (Csanádon) kelt soraiban az alajbég arról értesíti a kir. kamarát, hogy a mezöhegyesi telek pusztá vala, de ő szabadságot igérvén a népnek, kezdte vala ültetni. Tervét azonban meghiúsították az ónodi tolvaj katonák, kik a letelepülőknök minden marháját elhajtották. Levelét azzal a megjegyzéssel

¹⁾ *Kivül*: Az Fölségös Harmadik Ferdinánd római császár, Német-, Magyar- és Csehországok királyának kamarájának, kamarás uraknak, neköm böcsületes ismeretlen úr barátimnak ez levelem adassék. *Országos Levéltár*: Kamarai levelezések 1640—49, C, csomag.

fejezi be, hogy a szécsényi, bujáki, gyarmati, ónódi, tokaji, kállai kapitányok alatt lévő hajdúk rontói, pusztítói az egész vidéknek.¹⁾

A végbeli katonákat, kikre az alajbég panaszkodik, rendszerint egyes birtokkövetelők bérelték föl, hogy fele haszonra szereztesse meg az új telepeseket, ha itt-ott nyájaikkal felütik sátorfúikat.

Érdekes, hogy a míg a régi possessorok, kik vagy ősi jusra, vagy újabb adománylevélre hivatkoztak, a végbeli katonákkal szövetségbe okoztak az alajbég tervének sok bajt, addig Makó és Hód-Mező-Vásárhely városok lakosai szintén kézzel-lábbal tiltakoztak a telepítési kísérletek ellen. Ennek az a magyarázata, hogy ha egy-egy falu határát új települők vették birtokukba, ez a két város határterületének rovására történt; minden újonnan keletkezett falu a város határának szűkebbre való szorulását jelentette. Érdekesen világítja meg ezt, valamint a telepítéssel járó sok egyéb bajt az alajbégnak az a levele, melyet szintén magyar nyelven az újonnan telepített jobbágyok általma tárgyában 1642-ben ugyancsak a pozsonyi kir. kamarához intézett.

Ime a levél:

»Köszönetöm után kívánok Nagyságtoknak mindön kívánsága szerint való jókat megadatni, szent fiáért az Úr Jézus Krisztusért nagy boldogul. Továbbá kelletik Nagyságtokat ez levelemmel mögtanálnom, úgymint Pálfi Pál uramat, Kőrösy János uramat, Móricz Farkas uramat, [kik] az szent koronának gyámoli vagytok, hogy nem tudom mit köll az szegény jobbágyok felől gondot viselni, mert szüvel-lélekkal vagyok érötte, az miben gondjukat viseljem. Én azért török törvényöm szerint az mint én tülem lehet, váltig oltalmazom szegényeket, de nem tudom. Az Nagyságtok gondviselése[vel] mint esik az dolog? Mert Nagyságtokkal embörim által beszéltem és Nagyságtok mindenképpen biztatott bennünket mind szavával, mind penig levelével; de ez az Járomy András semmiben nem akar sem az leveleknek, sem az magunk beszédének helyt adni, hanem mindön órában izenget és leveleket küld az szegény

¹⁾ Orsz. Levéltár; ugyanott.

jobbágyokra, hogy ha ő kivüle más urat keresnek, hát minden marhájukat elhajtja, az kit penig valahol tanál bennük, megfosztja. Mindönképpen nyavalya szegényöknek az dolguk. Hanem kéröm Nagyságtokat, hogy Nagyságtok Isten után viseljön gondot reájuk. Ime ez az vásárhelyi Szücs Gáspár, ez hordozza az levelit reájuk. Azt bánják, hogy az szegény jobbágyok az pusztá helyöket akarják megülni és az ő marhájuk rajta nem járhat; mind haragusznak. Mind makaiak, mind vásárhelyiek még azval fenyegetik, hogy mögnyúzzák öket avagy mögsütögetik; félnek szegények. Hanem kéröm Nagyságtokat, hogy viseljön Nagyságtok gondot reájuk. Az Szücs Gáspár hordozza reájuk az levelet mind Makóra, mind Vásárhelyre; nem tudom, mi az akaratja. Hanem Uraságtok tegyön róla, mert münk immár eluntuk az sokat; hanem lásásatok, ha lehet gondjukat viselni, mert azok azt mondják, hogy csak barátok vagytok, semmit az falutartásban nem tehettök. Im valami ráczokat is küldtem vala által, azok is nem mernék szegényök mögmaradni; mert az mint mögmondották, hogy szük az magyar jobbágy, hanem ki magyar, ki rácz, az ki fejet hajthat, azt oltalmazni köllene. Hanem Nagyságtokat kéröm, hogy viseljön gondot reájuk, mert mü nálunk ugyan szük az magyar jobbágy. Hanem, ha lehet, Nagyságtok viseljön gondot róluk; én felelök, hogy nem sok üdö múltván mind mögülik szegényök azt a pusztákat. Csakhogy viseljön gondot Nagyságtok felölük. Járomy is Nagyságtok hívassa föl, lássa Nagyságtok, ha van-e közi az jószághoz vagy nines; szakadjon vége, ne fenyegejön bennünket. Arra is kéröm Nagyságtokat, hogy Nagyságtok annak az két embörnek, úgymint Damján Lászlónak, Némöt Andrásnak valami kiesin némősséggel legyön ennyi fáradságukért, mert most is azzal fenyegetik, ha Czökásra kimönnék, hát az házukból kivonszák, mint az keszeget eldarabolják, ha Nagyságtok valami hatalmat nem ad szegényöknek. Ha penig Járomyé lészön, tehát csak egy jobbágyot sem tartok én rajta; soha bizony, ha csak ő lészön, émeköm úrtársom nem lészön. Annak fölötte az bujáki tolvajokat elfogattok róluk, hanem most ez ösödi tolvajok, azok vannak rajtuk; mert ihön nem régön is ugyan oda voltak még az embörök, hogy reá meatenek Mezőhögysre, egy

János nevű embörnek az feleségét mögsütögették. És annak-utánna is Királyhögvyössen húsvét napján másikat kivontak az házból, azt is száz tallerra sarczolták; nem mondják már, Bujákba vigyék az sarczot, hanem csak Öcsedre. Hanem Nagyságtok az ilyen dologról is tegyön. Az másik pedig György nevű, azt is száz tallerra sarczoltatták. Az az Kis Imre és Hamszárasztó Szoboszlón laknak, négyen-öten eljönnek és olyan hamis tolvajokat fognak hozzájuk, úgy sarczoltatják az szegénységöt. Nem tudom, ha az Nagyságtok szereneséséjével van-e avagy hogy. Isten tartsa Nagyságtokat nagy jó egészségben. Valeté.

Én Czanád várának fő olaj békje szolgálók uraságtoknak.*¹⁾

A királyi kamara, úgy látszik, készséggel közbevetette magát az újonnan telepített jobbágyok érdekében; de egyes vitézlő rendek, urak és nemesek nem igen hederítettek a kamara pecsétés leveleire. Azok közt a követelők közt, kik jogaiknak a legtöbb hévvel iparkodtak érvényt szerezni, különösen Jármly András tüntette ki magát. Anyai ágon a Szegi Dóczy család lévén rokonságban, mely az egykori Jaksics-uradalom egy részének volt a földesura, a Körös-Maros közön legalább 30—35 pusztára és falura mutathatta ki jogigényét. Így éppen az alajbegtől benépesítés végett czélba vett Demeng, Füged, Királyhegyes, Mélykutú-Rárós, Mezőhegyes, Nagyiratos, Tót-Palota és Tövisköz a XVI-ik században Jaksics-jószágok voltak. Egy 1651-ből származó, tehát igen közelkorú jegyzék, mely a csanádi püspökség javait felsorolja, s mely a szegedi ferenczrendi klostromban készült, a következő puszták mellett jegyzi oda a Jármly András nevét mint birtokosét: Mezőhegyes, Rákos, Tót-Kutas; az ült helyek közül pedig: Bököny, Nagylak és Szent-Miklós falvokról mondja, hogy ezeket is Jármly bírja.²⁾

A Borosjenci Szentandrás család az erdélyi fejedelmek-

¹⁾ Kivül: Az Nemős Nemzetös Királyi koronához tartozó Páli Pálnak és Körössy Jánosnak, Móricz Parkasnak ú nagyságuknak adassék ez levelünk és Szombatheli György Dejáknak híven Sopria 1842. — *Országos Levéltár: Pálffy (kisebb) lt.*

²⁾ *Esztergom főkapitán levéltára*, Csap 67, fasc. 8, nro. 25.

től nyert donatiók alapján tartott jogot egyes csanádvármegyei helységekre. Többek közt 1627. június 28-án Bánfi Annától néhai Váradi Németi Mihály özvegyétől fejedelmi jóváhagyással szerezte meg a bökényfalvi, tóti és bánhegyesi részeket, valamint Királyhegyes falut.¹⁾ s 1656. április 25-én a családtagok Ötvenes, Vizes, Bodrog, Tóti, Zádorlaka, Nagylak, Hodos és Szenttamás résziint csanád-, résziint aradvármegyei helységeket egymásközt öt részre osztották.²⁾

Inkább Csongrád vármegyében volt érdekelve a Kállói Bábai család, mely alighanem szintén mint a Szegi Dóczyak leszármazója tartott igényt a bökényi, ellési, mámai, pusztaszeri, ányási stb. részekre,³⁾ azonkívül pedig Bábai István 1651-ben mint a csanádvármegyei Dálegyház, Mező-Kopáncs puszták és Kis-Jenő fadu birtokosa szerepel.⁴⁾

Ennyit előre kellett bocsátanunk, hogy az alajbég 1642. február 13-án kelt levelét megértsük, melyben más vitézekről is tesz ugyan említést, de a kik híhetőleg ennek a háromnak megbizásából dúlták, rabolták és fenyegették a szegény jobbágyokat. E levelében egyszersmind kérte a kir. kamarát, hívná fel közbenjárásra a budai vezérbasát, hogy a környékbeli parancsnokokat utasítsa, ne hagyják a szegény népet húzni, vonni és marezangolni. Kérte azt is, küldene a makainkra és vásárhelyiekre erős parancsot, hogy elégedjenek meg a maguk határával s ne éljék azokat a földeket, a melyek nem az övéik. De lássuk magát a levelet:

»Az mindeneken könyörülő és senkinek gonoszt nem akaró, minden jóknak kimeríthetetlen kútfejétől, az hatalmas Istentől kívánván gazdag kegyelmet és malasztot nekem kedves Nagyságtoknak, ajánlom szolgálatomat. Nagyságtoktól szegény jobbágyim által küldetett leveleket böcsülettel ajakimmal békélvén azokhoz, elvettem nagy örömmel; alkalmatossággal elolvastatván, nagyobb testem, szívem örömmel való ropogásával megböcsüllettem. Köszönöm. Helyén volna szívem, ha úgy mint a mi részünkről, úgy a magyarok részéről is foganatosak

¹⁾ *Gyulafejevári Liber Regius* XII. 67.

²⁾ *Országos levéltár*; NRA. fasc. 816. nro. 18.

³⁾ *Gróf Károlyi es. tára*, Harruckern-osztály. fasc. AA. XVI. 3.

⁴⁾ *Esztergom főkapit. lt.* id. h.

volnának. Vannak vitélő rendek, urak és nemesek, kik Nagyságtok pecsétes írásnak, leveleinek semmi helyt nem adnak. Azt hányják, hogy nekik adta legyen az ti hatalmas német császártok Palotát, Fügedet, Tövisköszet, Tompát, Mélykútú-Ráróst, Csató-Kamorást, azért ők ez helyektől semmi úttal el nem állanak. Jenőn levő Szentandrás, Váradon lakozó Ferencz Albert fia, Kis-Szónokban lakozó Járomi András, Nyakas György, Szilágyi Márton, Barkóczy uram ő nagysága, iffiú, sokfelé kapó Bába István, Lente Dávid és Kis Miklós alatt levő vitézek, bujáciakkal együtt, iszonyú mint dúlással, vassal, tűzzel, rablással, tömlőczözésekkel fenyegetik szegény jobbágyokat kegyetlenül. Én jónak és igen hasznosnak itélném, ha Nagyságtok megtalálná az hatalmas budai vezér basát, kérné őtet levelök által, parancsolná meg erőssen mind az tömösvári basának, mind az gyulai, szolnoki és csanádi bégeknek, a mi magyar részről illetnéje az szent koronát, senkit azon mód nélkül és törvénytelenül ne hadnáják hüznü, vonni, kapdosni. Lennének ő nagyságok is segítséggel és oltalommal. Ha Nagyságtok onnan segítséggel léssen és kegyelmes oltalommal, kik a szent koronának feladózzanak adóval, istennek kegyelméből az fönn följegyzett pusztá telkeket ötszáz házas ráczczal rövid nap megültetem. A mi a Dálegyháznak, Rákosnak, Igásnak, Mezőkopancsnak, Székegyháznak, Pitvarosnak, Lelének, Batidának, Gorsának, Szentkirálynak, Férgednek, Pöröskutasnak, Újvárasnak, Mágoesnak, ezeknek a mi az ő dolgokat illeti, a kik azokat csak egy kapsi módon bírják, élik, úgymint makaiak és vásárheliek, semmi helyt nem adnak a Nagyságtok írásának és leveleinek. Küldjön rájok erős hatalmas parancsoló leveleket Nagyságtok, melyre meghajoljanak és ne hátkódogyanak. Ne bírják, ne éljék hatalmasul a szent koronához tartozandó jószágokat. Szolgáltassák fel híven, az mivel tartoznak. Mind ezek után e jámbor hív jobbágyimat, úgymint Német Andrást és Damján Lászlót ajánlom Nagyságtoknak, legyen hozzájuk kegyelmes szívvel és oltalommal. Datum in Király Hegyese 13. Febr. 1642. Nagyságtoknak jó szívvel szolgál Becsének, Becskerekinék, Ispájáknak előttök járó Zain urok, Csanád vármegyében levő Olay Bég.^{*)}

*) Országos Levéltár: Kamarai levelezések 1640—49. D. csomag.

Érdekes e levél keltezése, mert arra mutat, hogy az alajbég királyhegyesi jobbágyai ügyes-bajos dolgainak megvizsgálása végett megjelent a helyszínén s az eléje terjesztett panaszokra azon melegében írta meg a levelet a pozsonyi királyi kamarához.

Már maga az, hogy az alajbég minden levelében rimánkodva könyörög a kir. kamarához, oltalmazza meg a szegény jobbágyokat, mert ezt ő a maga erejétől nem képes tenni: mutatja, hogy az ügyefogyott települők ugyan gyenge istápolóra találtak a különben emberséges szívű csanádi török parancsnokban. De bizonyítja ezt Csató-Kamarás rácz jobbágyainak 1642. május 27-én kelt levele, melyet ezek magyar nyelven Vásárhely városából a kir. kamarához intéztek. Ezt a helységet is az alajbég telepítette meg, de szintén nem tudta megtartani. Az ide gyűlt rácz lakosok tehát a sok sanyargatás miatt elkeseredve, azt a kérelmüket terjesztették föl a kamarához, hogy vegye őket gondviselése alá, mert különben elpusztulnak. Szívesen megfizetik az adót, a melyet a kir. kamara rájuk ró, csak ne kelljen az őket szüntelen fenyegető tolvaj katonáktól rettegniök.¹⁾

A csanádi alajbég még 1646-ban is levelezett a kir. kamarával rácz jobbágyai érdekében, kiket Csanád környékén teleltetett.²⁾ Úgy látszik, alighanem ez az év hivataloskodásának a határa s ezentúl már nem szerepel többé; lehet, hogy meghalt, vagy talán előbbre lépett a hadi pályán s itt hagyta a csanádi szandsákságot. Annyi bizonyos, hogy a mag, melyet elvetett s melyből termőfát remélt, rem az ő számára termett gyümölcsöt.

Alighogy az alajbég hivataloskodása Csanádon megszűnt, már 1647-ben Széll Mihály és Dobóczy Ferencz szendrői vitézek hódoltatták meg azokat a rácz falvakat, melyek a török administratio gondoskodásából keltek új életre. Ők azután az egyes falvakra külön-külön adót vetettek ki s később a falvakon meg is osztottak.

Az alajbég munkája nem volt kárba vesztett munka. Mind több és több rácz jobbágy költözött át a Marostól délre

1) Orsz. Levéltár, Kamarai levelezéssel.

2) U. o. 1640—49. F. esemő.

eső területről s már nemcsak Csanád vármegye népesült be velők, hanem a távolabb eső Csongrád, Békés és Zaránd vármegyék területén is elő-előtűnedeztek a szerb falvak. Úgy hogy 1667-ig a XVI. század végén elpusztult régi falvak közül a következők népesültek be:

Csanád vármegyében: Nagy-Iratos, Tompa, Bám-Kamarás, Csató-Kamarás, Látrán, Majmat, Szent-Miklós, Kovács-háza, Dombiratos, Fűperék, Kaszaperek, Basarága, Kis-Fecskés, Szőlős, Sorján (a hajdani Serjén), Tornya, Kis-Batonya, Szömlak, Szionda, Dombegyház, Irinta, Kúnógota, Pécska és Varjas;

Csongrád vármegyében: Mártély;

Arad vármegyében: Vizes vagy Fűzes, Papi, Főlegyház, Szenttamás, Péli, Szent-Pál, Háromfül, Mikalaka, Szöny, Marján, Csoprony és Tövis;

Békés vármegyében: Kakucs, Szenttoronya, Bélmegyer, Nagytelek, Alattyán és Püspöki; végül

Zaránd vármegyében: Szőlős és Sikola.

Milyen mértékben s időről-időre hogyan fizették az e falvakban lakó ráciz jobbágyok a földesúri adót, arra nézve egy érdekes adólajstrom maradt fenn, melyet éppen az 1642—1667. években Széll Mihály vezetett. Minthogy ez a lajstrom a XVII. századi alföldi ráciz telepekre nagybecsű adatokat tartalmaz s eddig a levéltári akták között volt eltemetve, jónak láttam itt híven és egész terjedelmében közzé tenni. Nemcsak helytörténeti tekintetben becses ez a jegyzék, hanem a XVII. század adózási viszonyaira is érdekes világot derít.

1642 Esztendőben hódoltak meg a *Martiri* Rácizok Csongrád Vármegyében lévő puszta Telkenről 10 Tallérban.

- 1643 Esztendőben meg hozták.
- 1644 Esztendőben meg hozták.
- 1645 Esztendőben meg hozták.
- 1646 Esztendőben meg hozták.
- 1647 Esztendőben meg hozták.
- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.

- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.

Amo 1647 Esztendőben hódoltak meg ide most irt Ráciz faluim Doboczi Ferencz Bátyám Urammal:

<i>Nagy Iratos.</i>	<i>Bassaraga.</i>
<i>Tompa.</i>	<i>Kis Fecskés.</i>
<i>Kakucs.</i>	<i>Szőllős.</i>
<i>Bám Kamarás.</i>	<i>Papi.</i>
<i>Csato Kamarás.</i>	<i>Főlegyháza.</i>
<i>Vizes alias Fűzes, Uri István</i> Uramnak adtam.	<i>Szent Tamás.</i>
<i>Látrán.</i>	<i>Péli.</i>
<i>Majmat, Püspök bírja.</i>	<i>Szent Pál.</i>
<i>Szent Miklós.</i>	<i>Varjas.</i>
<i>Kovács háza.</i>	<i>Tompa.</i>
<i>Domb Iratos.</i>	<i>Kis Batonya.</i>
<i>Fű Perék.</i>	<i>Szömlak.</i>
<i>Kasza Perék.</i>	

Bassaraganak az adaja 16 Tallér, egy vég patyolat, egy bokor tsizma:

- 1647 Esztendőben meg hozták.
- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- Ettől az Esztendőtől fogva soha sem hozták.
- 1658 Esztendőben meg atták.

Sziondanak az adaja 10 Tallér, két vég patyolat:

- 1647 Esztendőben meg hozták.
- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.

Domegyháznak az adaja 16 Tallér, egy bokor tsizma, egy szőnyeg:

- 1647 Esztendőben meg hozták.
- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.

Trintaiaknak az adaja 7 Tallér, két vég patyolat:

- 1647 Esztendőben meg hozták.
- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.

Nagy Iratocnak az adaja van 16 Tallér, egy vég patyolat, két bokor karmasin csizma, egy Urnak való paplan:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.

Tompaiaknak adaja van minden embernek egy-egy forint, ajándékja egy szőnyeg:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.

- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 El pusztúlt.
- 1658 Esztendőben fel hozták.

Kakutsiak adaja van minden embernek egy-egy forint, egy tsizma:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.
- 1656 Esztendőben meg hozták.
- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.
- 1659 Esztendőben meg hozták.
- 1660 Esztendőben meg hozták.

Kaszaperket a Kovátszáziak birják, magam Jobbágyi.

Bánkamarásnak adaja van minden embernek egy-egy forint, egy paplan:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.
- 1656 Esztendőben meg hozták.
- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.

Bánkamarásnak az felét én birtam, zálogban vettem Onody Szüts Bálintnak, Kis Mihálynak 40 Tallérokban, két esztendeig ki ne válthassam, azután mindenkor ki. Anno 1658 Esztendőben vettem volt zálogban die 17 Januarii.

Csato Kamarásnak az adaja minden ember egy-egy forint, egy nyitra selyem:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.
- 1659 Esztendőben meg hozták.
- 1660 Esztendőben meg hozták.
- 1661 Esztendőben meg hozták.

Füpereknek az adaja van minden ember egy-egy forint, egy vég patyolat:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben ell pusztult.
- 1658 Esztendőben meg hozták.
- 1659 Esztendőben meg hozták.

Kovácskúsnak az adaja minden ember egy-egy forint, egy Paplan, négy bokor tsizma:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Ell pusztult.
- 1658 meg hozták.
- 1659 meg hozták.
- 1662 Esztendőben meg hozták.

Dombiratosnak adaja minden ember egy-egy forint:

- 1648 Esztendőben meg hozták.
- 1649 Esztendőben meg hozták.
- 1650 Esztendőben meg hozták.
- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.

- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.
- 1656 Esztendőben meg hozták.
- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.
- 1659 Esztendőben meg hozták.
- 1660 Esztendőben meg hozták.

Szent Miklósiaknak az adaja minden ember egy-egy Tallér, egy paplan, egy szőnyeg:

- Anno 1651 adtak.
- 1652 Esztendőben meg adták.

Kunágótának az adaja 16 Tallér, egy szőnyeg:

- 1651 Esztendőben meg hozták.
- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.
- 1656 Esztendőben meg hozták.
- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.

Anno 1652 Esztendőben az *Vasarhelyiek* meg hódoltak *Szent Toronytól* 16 Tallérban, 4 pár Csizmában:

- 1653 Esztendőben meg hozták.
- 1654 Esztendőben meg hozták.
- 1655 Esztendőben meg hozták.
- 1656 Esztendőben meg hozták.
- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.

Szendaknak az adaja minden ember egy-egy Tallér:

- 1652 Esztendőben meg hozták.
- 1653 Esztendőben meg hozták.

1656 Esztendőben Széki Péter Szendrei Vice Kapitányal meg alkudtam, az felét neki *Derekegyházi* pusztából engedtem, ez időtől fogva az Martiriak 26 Tallért adnak, egy vég patyolatot az felétül; a felétül a Szentesiek 10 Tallért, 4 bokor karmasin tsizmát. Anno 1656—57—58—59—60 meg hozták.

Anno 1656 az *Makojak Lele*től meg hódoltak 10 Tallérba:

- 1657 Esztendőben meg hozták.
- 1658 Esztendőben meg hozták.
- 1659 Esztendőben meg hozták.

*Szölő*nek az adaja minden ember egy-egy forint, ajándék.

Anno 1657 Hódoltak meg a *Szölősiek*. Nekem jutott Szél Mihálynak.

*Péskai*aknak adajok minden ember egy-egy forint, ajándék. Doboczi Ferencznek jutott.

Anno 1659 Hódoltak meg a *Batulai* földtől az Makai Szinási István és Hajósi István három pokróczban, egy bokor tsizmában:

Anno 1660 meg hozták.

Anno 1660 Hódoltak meg a *Fetkséiek* 10 Tallérban:

- 1660 Esztendőben meg hozták.
- 1661 Esztendőben meg hozták.

Anno 1661 die 28 Martii Szüts Bábit Hajdu Jánossal alkuttak meg az alább meg irt Rátz falukal:

Bassarága 30 Tallér, egy szőnyeg.

Füperék 50 Tallér, egy szőnyeg.

Majmot 80 Tallér, 2 szőnyeg.

Tompa 50 Tallér, 2 paplan.

Csato Kamarás 30 Tallér, egy szőnyeg.

Kovátszáza 11 Tallér, 4 vég patyolat, egy szőnyeg.

Nagy Iratos 80 tallér, 2 szőnyeg.

Kakuts 20 tallér, 4 pár tsizma.

Batonyának az adaja 40 Tallér, két vég patyolat, egy szőnyeg.

1661 Esztendőben meg alkudtak velünk *Batulai* földtől Magotsi Gáspár 16 tallérba, egy szőnyegbe, egy vég patyolatba, két bokor tsizmába.

Békés Vármegyében *Ekdos* pusztát én birom.

Bélmésirem ött ház hellet birok.

Nagy Telek Békés Vármegyében van, én birok harmadfél ház hellet.

Ugyan Békés Vármegyében *Alatján, Püspököt*, ezt is én birom, mind az kettőt, meg is hódoltak 1662 Esztendőből 16 Tallérba.

Doboczi Ferencznek jutott *Nagy Iratos* Anno 1662 die 17 Febr.

Doboczi Ferencz Úrammal meg osztottuk a Rátz falukat a ki énnekem jutott ez ide alább meg irt neveik a Faluknak ezek:

Kovátszáza.

Szölős.

Füperék.

Csato Kamarás.

Szent Miklós.

Kasza Perék.

Kakuts Békés Vármegyében van.

Szölős Zaránd Vármegyében van.

Síkola.

Félegyház.

Szent Tamás.

Kiss Batonya.

Varjas.

Tornya.

Sorjen.

Péli.

Három fül.

Mikalaka.

Szőny.

Szemlak.

Doboczi Ferencznek jutott *Tompa*: az melly Rátz faluk nekem jutottak, az mellyeket én birok, ezek rend szerint:

Kovátszáza.

Füperék.

Csato Kamarás.

Kakuts.

Szölős.

Szent Miklós.

Sorjen.

Kiss Fetksének harmada.

Marján.

Háromfül.

Szőny.

Szemlak.

A pusztáknak a neveik, Békés Vármegyében van:

*Szent János*nak a fele.

Bassamiregen ött ház

helyet.

Nagy Remekben harmadfél.

Csanád Vármegyében:

Batida.

Gorsa, ezeknek is a fele.

Szent Tornya.

Csarpa.

Derekegyház.

Féjégyház.

Anno 1667 Én Makai Szél Mihály uramnak meg maradot Özvegye Possa Anna Aszszony és Vég Mihály egyeztünk meg Doboczi Gáborral és Doboczi Sigmondal ilyen okon, hogy *Nagy Iratosnak* felétt mi birjuk, az melyrül szép levelünk is költ, ugyan mi is Szél Mihály Uramnak meg maradot özvegye Posa Anna Aszszony és Vég Mihály az *Kövétházónak* valami hasznát vagy adaját vehettyük, tartozunk Doboczi Gábornak és Doboczi Sigmondnak felét adni, melyrül szép levelet attunk.

Marianiaknak az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék.

Pappaknak az adajok egy-egy forint minden különös kenyeres ember, ajándék.

Félegyháziaknak az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék.

Szent Tamásiaknak az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék.

Tornyaiaknak az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék.

Pétieknek az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék.

Varjásnak az adaja minden ember egy-egy forint, ajándék.

Szent Pálnak az adaja minden ember egy-egy forint, ajándék.

Csopronyaknak az adajok minden ember egy-egy forint, ajándék. Doboczi Ferencznek juttott.

Kis Bálonyának az adaja minden ember egy-egy forint, ajándék.

Tövécsieknek az adaja minden ember egy-egy forint, ajándék.¹⁾

Ez a rácz lakosság, ha békés idők következtek volna, kétségkívül egészséges csirájául szolgált volna későbbi fejlődésnek s a buzgó alajbég méltán tarthatott számot az utókor hálájára. De jöttek a XVII-ik század második felében az erős megpróbáltatások napjai; a szegény rácz jobbágyokat, kik sem a régen szünetelő vármegyei szervezet kötelékei, sem a földes-

¹⁾ *Országos lecdtár*: NRA. fasc. 1838. nro. 61.

urak védőszárnyai alá nem menekülhettek, a folytonos hadjáratok teljesen szétszórták, vagy éppen kiirtották. Mikor 1686-ban egy másik tatár khán hadai újra pusztasággá tarolták a Körös-Maros közét, azok a csekély számú szerb jobbágyok is, a kik még itten tengődtek, elmenekültek e tájékról, ha ugyan a végenyészetet elkerülték, a Maros déli partjára.

A török kiűzetése után ez a föld egészen más ethnographiai alakulatot öltött s hosszú korszak munkájába került, míg az egykor népes területen ismét új élet rügyei fakadoztak, s az egykori rácz pásztorok nyomát az ekevas eltüntette.

A derék esanádi alajbég, Ali egyike volt azoknak a török parancsnokoknak, kik telepítési actiójukkal nevéket beírták hazai művelődéstörténetünk lapjaira, s éppen azért, úgy hiszszük, nem műveltünk hiábavaló dolgot, midőn emlékéit a multak homályából kiemeltük.